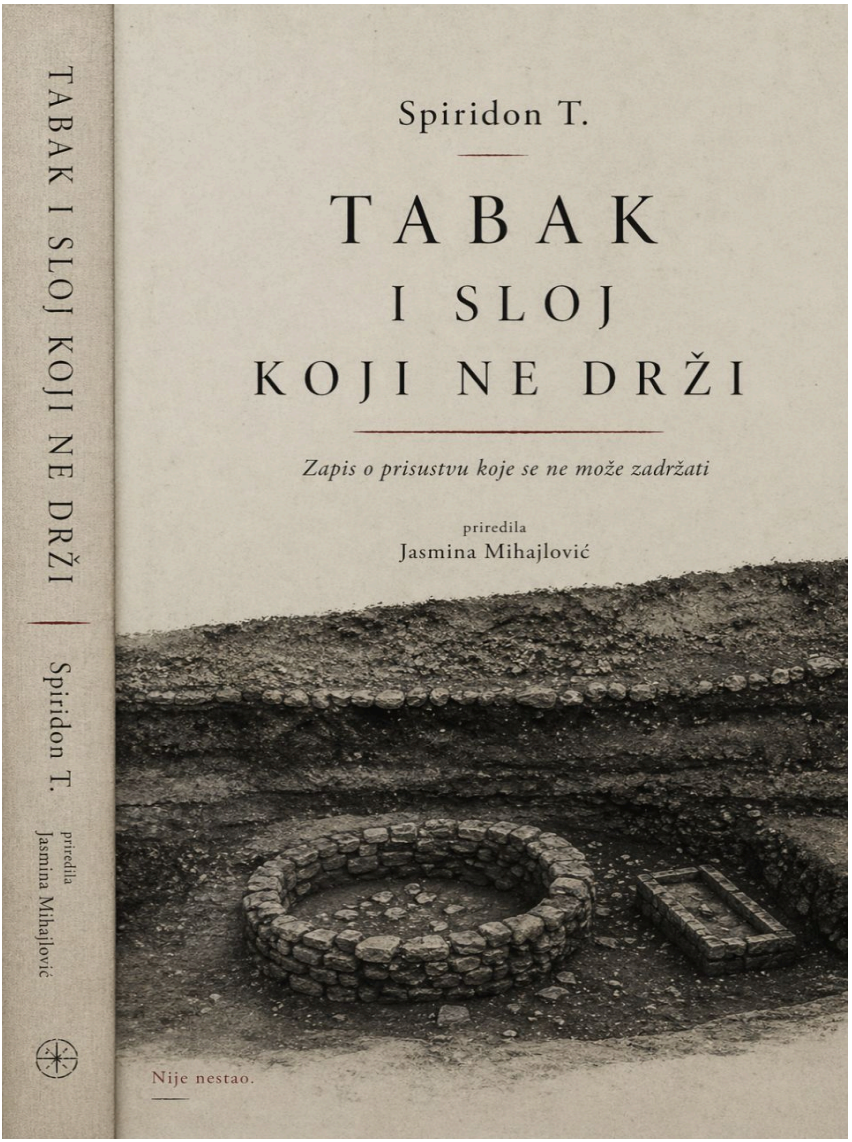

Jasmina Mihajlović

TABAK I SLOJ KOJI NE DRŽI

Fragmenti o nestabilnosti prisustva u savremenom prostoru

(Za moju sestru)

Zapis Spiridona T.

Ne tvrdim da je Jovan Tabaković – Tabak nestao. Tvrdim da je prestao da učestvuje na način koji možemo da proverimo. U periodu koji prethodi njegovom povlačenju postoje beleške o njegovim kretanjima, razgovorima u niškim kafanama, predavanjima na fakultetu i par odlazaka na arheološko nalazište kod Malče. Ništa od toga ne upućuje na nameru. Sve zajedno, međutim, ukazuje na pomak.

Ako se ono što je u Malči vidljivo prihvati kao model, Tabakov slučaj ne zahteva psihološko objašnjenje. Zahteva drugačiji opis prostora. Ovaj zapis nije dokaz. On je pokušaj da se zadrži razlika između onoga što nazivamo prisustvom i onoga što više ne može da se zadrži vidljivo.

Niš nije bio grad koji menja ljude. Bio je grad koji ih raspoređuje. U njemu su stvari mogle da stoje dugo bez potrebe da se razjasne. Slojevi su se slagali bez uklanjanja prethodnih. Rimski, turski, socijalistički — sve je bilo tu, istovremeno, bez napora da se uskladi. Tabak je to razumeo bez potrebe da ga imenuje.

Sedeo je sa prijateljima u kafanama koje nisu menjale raspored. Drvo, dim, čaše, ovčije pljeskavice, bučne rasprave. Svi sve znaju o svemu na ovom svetu. U džez kafiću u Svetozara Markovića 8 ulazio je bez odluke, kao u prostor koji ga već poznaje. Sto uz zid, viski, rečenice koje počinju bez uvoda i završavaju se bez zaključka.

Kafić Koncept 22, Svetozar Markovića 8, Niš

„XXI vek je preglasan“, rekao je jednom. „Ne zato što ima mnogo informacija. Nego zato što ne ostavlja prostor da nešto traje.“

Niko nije tražio objašnjenje. U tom društvu prisustvo je bilo dovoljno. Ali on je znao da rečenica nije završena.

Na fakultetu, gde je predavao istoriju umetnosti, često je govorio o svetlosti. Ne o onoj koja pada na predmet, nego o onoj koja dolazi iznutra. Naročito na freskama.

„Postoji svetlost koja ne osvetljava“, rekao je. „Samo menja odnos prikazanog.“

Neko je zapisao, neko nije. Njemu to nije bilo važno. Važno je bilo da rečenica postoji i da ne traži potvrdu.

Malča je bila izvan grada, ali ne i izvan njegovog slojevitog rasporeda. Otvorena zemlja, pravilno iskopana, slojevi vidljivi kao preseci vremena. Na prvi pogled red, na drugi — nešto što tom redu ne pripada. Praistorijski krugovi i u njihovom središtu rimski grob. Ne kao greška, nego kao da je red u vremenu napušten bez objašnjenja.

Nalazište u Malči kraj Niša (2025-26)

Arheolog je stajao uz otvoreni presek zemlje i govorio bez potrebe da pojednostavljuje.

„Ovaj profil nije kontinuitet. Ovo je stratigrafski diskontinuitet bez vidljivog poremećaja. Slojevi koji bi morali da budu razdvojeni stoje u neposrednom odnosu. Praistorijske kružne strukture i rimski grob, sa razmakom od više hiljada godina."

Zastao je, pa dodao: „Otkriće je već objavljeno. Reakcije su brze, ali ne i usaglašene. Nema jedinstvenog objašnjenja."

Nije zvučao uznemireno. Više kao neko ko zna da je granica pomerena.

„U normalnim uslovima ovakav odnos bi podrazumevao sekundarni ukop ili narušavanje sloja. Ovde toga nema. Profil je čist. Nema prekida, nema mešanja, nema tragova intervencije. Kao da je red promenjen bez događaja koji bi ga objasnio."

Tabak je slušao. Nije pratio objašnjenje. Koncentrisao se na mesto.

„Ako nema traga prekida, onda nije bilo poremećaja."

Arheolog ga je pogledao. „Kako onda objašnjavate ovo?"

Tabak nije odgovorio odmah. Gledao je centar, ne predmet nego odnos.

„Možda nije pomereno", rekao je tiše. „Možda nikada nije ni stajalo kako mislimo da jeste."

Arheolog je zadržao pogled, kao da prvi put razmatra tu mogućnost.

„Sloj se ne menja", rekao je, ali bez sigurnosti sa početka.

„Menja se način na koji postoji", rekao je Tabak.

*

U tom trenutku kroz misao mu je prošlo nešto što nije pripadalo njegovom polju, ali nije zvučalo strano: da čestica može da bude na dva mesta dok je neko ne prisili da bude jedno.

Kvantni klik.

Nije to razradio. Nije osetio potrebu. Dovoljno je bilo što se poklopilo.

Stajao je duže nego što je bilo potrebno. Gledao je centar i raspored koji ne pristaje sam sebi. Tada je prvi put jasno video nešto za šta nije imao reč: da nešto može da postoji na mestu, a da ne bude vezano za njega na način na koji pretpostavljamo. Ne kao izuzetak. Kao mogućnost.

Vratio se u grad i sve je ostalo isto. Red u prodavnici, glasovi, svetla, kretanje ljudi koje ne traži završetak. U prodavnici nije mogao da kupi hleb — ne zato što ga nema, nego zato što je kupovina postala sistem prepreka. Sve je bilo tu, ali ništa nije bilo dostupno. Na ekranima — vesti. Ratovi, požari, poplave, upozorenja. Rečenice koje više ne traže razumevanje, nego samo da prođu. Telefoni su svetleli, zvonili, ažurirali se. Razgovori su postojali samo u fragmentima.

Tabak nije pokušavao da razume. Video je da je odnos između stvari i ljudi izgubio stabilnost, kao da svet više ne drži ono što u njemu postoji. I tada mu se ono iz Malče vratilo: mogućnost da nešto bude, a da ne pripada mestu na kojem jeste.

Nije bio uznemiren. Bio je precizniji.

U kafiću u Svetozara Markovića 8 sedeo je duže nego ranije. Viski je bio isti, ljudi isti, ali način na koji je prostor držao stvari više nije bio isti. Gledao je kroz prozor i razumeo da mesto ne određuje stvar, nego odnos u kojem je viđena. Ako se odnos promeni, mesto prestaje da važi.

*

„Ako čestica može da bude na dva mesta“, rekao je prijatelju, „zašto ne bi mogao i čovek?“

„Zato što nije čestica.“

„Zato što mislimo da nije.“ – zaključio je Tabak.

Nije zvučalo ni kao šala ni kao teorija.

Počeo je da se pomera bez kretanja. Da sedi tamo gde jeste, ali bez potrebe da bude vezan za to mesto. Nije menjao navike. Samo je način na koji je bio prisutan gubio čvrstinu.

„Nisi ovde“, rekao mu je jedan prijatelj.

„Jesam“, odgovorio je Tabak.

I to je bilo tačno.

*

Ponovo je otišao u Malču. Nije razgovarao. Stajao je na istom mestu i gledao razmak između slojeva. Postojao je, ne kao praznina nego kao prelaz. Tada je razumeo: nije potrebno pomeriti telo da bi se promenilo mesto. Dovoljno je promeniti vezanost. Ako odnos oslabi, prostor više ne drži. Ako prostor ne drži, prisustvo prestaje da bude lokalno.

Nije to rekao nikome.

Grad je bio dovoljan.

Poslednji put je viđen u kafiću u Svetozara Markovića 8. Sedeo je mirno. Čaša je bila ispred njega. Nije izgledao drugačije. Samo način na koji je bio tu više nije bio isti. Konobar je prišao stolu i pitao ga da li će još jedno piće. Tabak nije odgovorio. Već u sledećem trenu sto je bio prazan. Bez Tabaka. Čaša je ostala.

Kasnije je jedan vozač autobusa rekao da je u večernjem polasku video čoveka koji liči na Tabaka kako sedi iza vozača i gleda kroz prozor. Kada su se vrata otvorila, niko nije izašao. Sedište je ostalo toplo.

*

Zapis Spiridona T. (završni)

Ne postoji trenutak u kome je Tabak nestao. Postoji niz u kome je njegova vezanost za mesto oslabila. Malča pokazuje da raspored nije apsolutan. Tabakov slučaj pokazuje da to važi i za prisustvo.

Ako je promenio odnos prema prostoru, moguće je da je prestao da bude dostupan u delu stvarnosti koji beležimo.

To ne znači da ga nema.

Znači da ga ne možemo zadržati.

Ovaj zapis ostaje kao ostatak, ne kao dokaz — beleška o prisustvu koje se više ne poklapa sa mestom, nego ga prelazi.

*

DODATAK

Papiri Spiridona T. (nađeni uz rukopis)

(rasuti listovi, bez datuma, bez redosleda)

—

Tabak nije pokazivao nameru da ode.
Pokazivao je odsustvo potrebe da ostane.

—

Grad ga nije gubio.
Gubio je način da ga zadrži.

—

Ako je prisustvo funkcija odnosa,
onda je promena odnosa dovoljna.

—

U Malči se vidi ono što se u gradu ne priznaje:
da raspored nije stabilan.

—

Nije nestao.
Samo je prestao da odgovara na poziv mesta.

—

Svetozara Markovića 8: mesto koje zadržava slojeve i kada se oni više ne vide.
On je tu sedeo i pre nego što je seo.

—

Razlika između odlaska i iščeznuća: odlazak ostavlja trag, iščeznuće menja raspored.

—

Ako ga neko vidi, to ne znači da se vratio.
Znači da se na trenutak poklopio sa našim slojem.

—

Zabeležiti ne znači zadržati.
Samo produžiti vreme raspada.

—

Ovaj zapis nije za razumevanje.
Za pamćenje razlike.

*

Biografija Spiridona T.

Spiridon T. (Niš, godina nepoznata — mesto nepoznato) bio je autor tekstova koji se ne mogu pouzdano svrstati ni u jednu disciplinu.

Studirao je filozofiju i istoriju umetnosti, ali nije završio studije u formalnom smislu. Radio je povremeno kao saradnik na projektima vezanim za dokumentovanje urbanih prostora i neformalnih arhiva.

Objavljivao je retko, uglavnom u malim izdanjima i bez kontinuirane bibliografije. Tekstovi koji mu se pripisuju bave se odnosom između prostora, vremena i prisustva, bez oslanjanja na teorijski aparat koji bi ih smestio u akademski okvir.

U ličnim beleškama, koje su delimično sačuvane, često se pojavljuju motivi slojeva, rasporeda i promene odnosa kao osnovnog načina razumevanja stvarnosti.

Ne postoje pouzdani podaci o njegovom kasnijem životu. Poslednji tragovi vezani su za Niš i okolinu.

Postoji mogućnost da Spiridon T. nije jedinstvena osoba.

Takođe, pojedini istraživači smatraju da je živeo početkom XX veka i da je ime „Spiridon T.“ jedan od brojnih pseudonima Pavla Sofrića. Ova pretpostavka ostaje problematična, budući da tekstovi koji mu se pripisuju sadrže precizne reference na Niš u XXI veku.

*

Reč urednika

Rukopis pod naslovom *„Tabak i sloj koji ne drži“* pronađen je među ličnim papirima Spiridona T., bez datuma i bez naznake konačne verzije.

Tekst je bio uređen, ali ne i zaključen. Uz njega su pronađeni listovi sa kratkim zapisima, bez redosleda, koje smo zadržali u obliku u kome su nađeni.

Nismo pokušavali da proverimo navode o događajima niti da utvrdimo njihovu tačnost u uobičajenom smislu. Mesta koja se pominju postoje. Osobe se ne mogu potvrditi na način koji bi omogućio biografsko zatvaranje.

Odluka da se tekst objavi u ovom obliku zasniva se na njegovoj unutrašnjoj konzistentnosti, a ne na proverljivosti činjenica.

Ukoliko se rukopis čita kao dokument, on izmiče.
Ukoliko se čita kao zapis o promeni odnosa između čoveka i prostora, on ostaje.

U tom smislu, zadržali smo ga bez intervencija koje bi ga približile jednom tumačenju.

*

Napomena priređivačice (Jasmina Mihajlović)

Rukopis koji se objavljuje pod naslovom *„Tabak i sloj koji ne drži“* pronađen je među ličnim papirima, bez jasnog datuma i bez konačne redakcije.

Mesta koja se u tekstu pominju postoje.

Nalazište kod Malče, nedaleko od Niša, otkriveno je tokom radova na železničkoj pruzi. U preseku otvorene zemlje registrovani su ostaci praistorijskih kružnih struktura i rimski grob, sa vremenskom

razlikom od više hiljada godina. Odnos tih nalaza nije u potpunosti usklađen sa očekivanim stratigrafskim redom.

Ova činjenica ne objašnjava tekst.

Ali ga ne osporava.

Zadržana je u ovom obliku jer se poklapa sa onim što rukopis naziva promenom odnosa između mesta i prisustva.

Sve ostalo ostavljeno je bez dodatnog tumačenja.

(Stratigrafija je geološka disciplina koja proučava i daje prikaz evolucije Zemlje, od njenog postanka do danas. Ona se bavi izdvajanjem stratigrafskih jedinica (i u okviru njih slojeva i stena) sa ciljem definisanja njihove starosti i praćenja promena koje su se dešavale. Dakle, stratigrafija se bavi identifikovanjem i lociranjem u vremenu događaja koji su se odigravali i mnogo ranije nego što je čovek postojao na Zemlji. (Izvor: *Vikipedija*))

*

Biografija priređivačice (Jasmina Mihajlović)

Jasmina Mihajlović (Niš, u vremenu koje se može proveriti) bavi se pisanjem, beleženjem i povremenim pomeranjem stvari iz njihovog uobičajenog rasporeda.

Studirala je, završavala i napuštala discipline koje su pokušavale da objasne svet, ali je ostala verna onima koje ga ostavljaju otvorenim. Objavljivala je knjige koje se mogu čitati kao proza, eseji ili zapisi, u zavisnosti od mesta sa kog se čitaju.

Dugo je verovala da tekst prethodi slici.
Kasnije je počela da sumnja da je obrnuto.

U radu se često vraća prostoru kao osnovnoj jedinici značenja — ne prostoru kao mestu, nego kao odnosu koji određuje šta može da postoji, a šta ne može da se zadrži.

Rukopis Spiridona T. pojavio se bez namere da bude pronađen. Nije sigurna da ga je ona našla.

Moguće je da se pojavio u trenutku kada je postalo važno da bude nađen i zabeležen.

U tom smislu, njena uloga nije autorska.

Više odgovara onoj koja zadržava ono što bi inače nestalo, bez garancije da je to moguće.

Nalazište u Malči kraj Niša (2025-26)

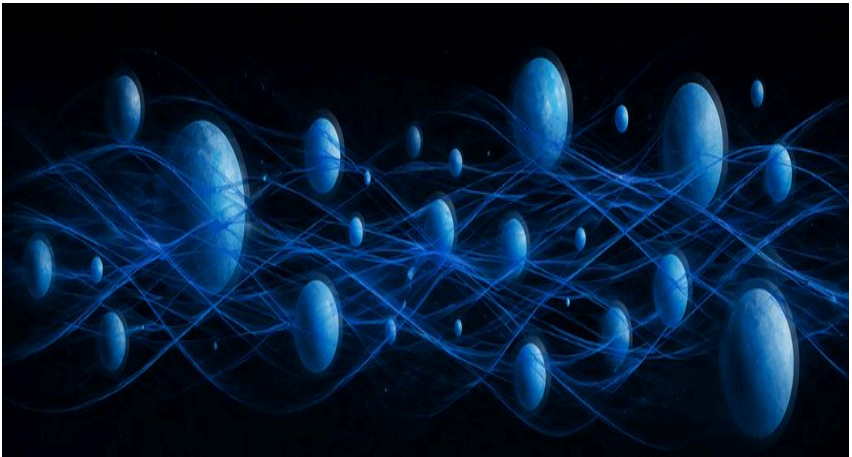

Niš. Malča.

Jedan čovek koji nije nestao, ali ga nema.

Ne postavlja se pitanje gde je,
nego šta se desilo.

ISBN 978-86-0000-000-0

9 788600 000000